

Yslam – dindir, ideologiýa däl

Category: Edebi makalalar, Kitapcy, Nukdaýnazar

написано kitapcy | 23 января, 2025

Yslam – dindir, ideologiýa däl YSLAM – DINDIR, IDEOLOGİYÁ DÄL

Geçen hepdedäki makalama gelen garşylyklaýyn pikirlerden hem görnüşi ýaly, jemgyýetçilik düşünişmesi bilen jemgyýetçilik jebisligini döredýän ruh (milliýet, dil we din) biri-birine garyşdyrylýar. Jemgyýet düşünişmeleriniň özeninde medeniýet we häkimiýet düşünjesini mälim etmäge hem-de bularyň döreden meseleleriniň çözgüdini tapmaga bolan ymtylyş bar.

Tomas Gobbs, Jon Lokk we Žan Žak Russo modern syýasat paradigmasynyň çäginde alternatiw pikirleri baram bolsa, adam tebigatyna mahsus düşüňjelerini döredipdirler: Tebigy ýagdaýdaky adam biri-birine ýagydyr. Şol sanda hiç kimiň jan we mal howpsuzlugy ýokdur. Şonuň üçinem biz öz azatlygymyzy, jan we mal howpsuzlygymyzy goramak üçin bir güýç döredeliň we hak-hukuklarymyzy şoňa ynanalyň. Bu güýjüň adyna **döwlet** diýilýär. Ine, şu ýerde-de jemgyýetçilik gatnaşyklary döreýär.

• TARYHY ŞERTLER WE ÖZGERME

Elbetde, din we ynanç birliginiň jemgyýetçilik tertip-düzgüniň üpjün edilmeginde we durnuklylygynda täsiri uludyr. Munuň bilen baglanyşykly birnäçe dini ýazgylar hem az däl. Sorag şu: Gurhana esaslanyp modern döwlet teoriýasyny döredip bolarmy? Taryhy tejribede diniň hukuk ulgamyny döredendigi mälim. Bu

hukuk ulgamynyň ýaşamaga has amatly jemgyýetçilik tertip-düzgünini kemala getirmek maksady bilen käte **Hezreti Omar (r.a)** bilen başlaýar – käbir hökümler bilen ýörelmändigini-eýerilmändigini-de bilýäris, käte düşündirişe mätäjem bolsa aýatlaryň labyz taýdan üstünde durulandygyny-da. Diýjek bolýan zadym, taryhy zemin we şertler üýtgedigisaýyn hökümleriňem üýtgäp biljegi görülipdir (tejdit-maslahat). Adat hukugy-da hut şu zerurlygyň başga bir delili. Şu nukdaýnazardan din taryhyň belli bir derejesine çenli (modernite) gyýtaklaýyn birleşdiriji rol oýnapdyr, birleşdirijiligi ýaly aýryşdyryjy rolunyň barlygynam ýatdan çykarmaly däldir. (*Jemel, Syffyn, Kerbela wakalary we onuň täsiriniň ähli yslam ýurtlaryna ýaýramagy -awtoryň belligi*).

Hususanam diniň üstünden ynanýanlaryň umumy ynanma zeminini orta tutmak bilen köptaraplaýyn dil kemala getirmedik ýagdaýynda, problemalar hem edil şu sepgitde başlaýar.

• DINMI ÝA IDEOLOGIÝA?

Gurhanda hukuga dahylly hususlar az däl, emma bu hukuk kitaby ýa-da konstitution kitap däldir. Dag-düzlerden söz açylýar, emma bu geografiýa kitaby-da däldir. Geçip giden jemgyýetleri agzamagy – onuň taryh kitabydygyny-da aňlatmaýar.

Düýpli kadalara we esaslara degişli (adalat, laýyklyk ýaly) aýatlar bar, emma, neneňsi döwlet dolandyryş formasyny döretmelidigini adamyň öz ygtyýarlygyna goýupdyr, kitapdan hiç bir ýagdaýda syýasy režimi çykaryp bilmersiňiz. Gurhanyň haýsydyr bir beşeri düşündirişi nazara alnyp özaralarynda ylalaşyp bilerler, edil Eýrandyr (şäýy) Saud Arabystany (wahhabylyk) ýaly. Emma döwletleşen düşündiriş bir medeniýete we bir ideologiýa wekilçilik edip biler, emma asla yslama wekilçilik edip bilmez, eger eder diýilýän bolsa, onda onuň nogsanlykly we ýalňyş bolan bar zady yslamyň üstüne ýüklendigi bolar. Galyberse-de, yslamy bir döwletiň ideologiýasyna ýa-da ýeke-täk düşündirişe getirjek bolmak, ilkinji nobatda yslamyň giň gurşawlylygyna, ýaýrawyna zarba urar. Taryhyň ähli döwürlerinde musulman jemgyýetlerinde häkimiýetleriň eden

zulmunyň yslama ýöňkelmeginiň aňyrsynda hem hut şu itergi bolupdyr.

Aýşe SUJU.

«SÖZCÜ» gazetini, 20.01.2020 ý.

Terjime eden: Guwanç MÄMİLİYEW. Edebi makalalar